

SEKSUALINIUS NUSIKALTIMUS ĮVYKDŽIUSIŲ ASMENŲ, KURIEMS KONSTATUOTI PSICHIKOS IR ELGESIO SUTRIKIMAI VARTOJANT PSICHOAKTYVIAŠIAS MEDŽIAGAS, TEISMO PSICHIATRINIS VERTINIMAS

Aurelija Survilaitė

Valstybinė teismo psichiatrijos tarnyba prie Sveikatos apsaugos ministerijos

Raktažodžiai: seksualiniai nusikaltimai, psichikos ir elgesio sutrikimai vartojant psichoaktyvias medžiagas, teismo psichiatrijos ekspertizės baudžiamosiose bylose.

Santrauka

Tyrimo metu buvo atrinkti teismo psichiatrijos ekspertizių aktai, atlikti Valstybinėje teismo psichiatrijos tarnyboje prie SAM 2010 – 2016 m. laikotarpiu, kuriuose asmenys buvo įtariami/kaltinami įvykdę seksualinio pobūdžio nusikaltimus ir kuriems buvo diagnozuoti bet kokie psichikos ir elgesio sutrikimai vartojant psichoaktyvias medžiagas. Atlikta minėtų asmenų psichinės būsenos bei socialinių – demografinių charakteristikų, nusikalstamos veikos, teismo psichiATRINIO vertinimo analizė. Gauti rezultatai parodė, kad alkoholis buvo dažniausiai vartojama psichoaktyvi medžiaga ir daugiau nei 80% seksualinius nusikaltimus įvykdžiusių asmenų buvo apsvaigę nuo alkoholio. Psichikos būsenos vertinime dominavo emocinis labilumas, impulsyvumas bei žemi intelektiniai gebėjimai. Dažnas psichikos ir elgesio sutrikimų vartojant psichoaktyvias medžiagas komorbidiskumas su asmenybės spektro sutrikimais bei protiniu atsilikimu. Tik 3 seksualinius nusikaltimus įvykdžiusiems asmenims buvo konstatuoti sunkūs psichikos sutrikimai, dėl kurių jie negalėjo suvokti veikos pavojingumo ir valdyti savo veiksmų. Minėtiems asmenims rekomenduota taikyti priverčiamąsias medicinos priemones.

Įvadas

Didelė dalis nusikaltimų asmens seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui yra padaromi asmenų, apsvaigusių nuo psichoaktyvių medžiagų, o ypač alkoholio. Psichoaktyvių medžiagų vaidmuo smurtinių nusikaltimų, tarp jų ir seksualinių nusikaltimų, srityje – tyrėjus dominanti

ir pastaruoju metu itin aktualizuojama tema. Diskutuojama, kokią įtaką psichoaktyvių medžiagų vartojimas daro smurtinio nusikaltimo rizikos padidėjimui, taip pat kiek tam tikri asmenybės struktūros ir individualūs charakterio ypatumai, pasireiškiantys abėjingumu konvencinėms elgesio normoms, yra reikšmingi žalingam psichoaktyvių medžiagų vartojimui ir priklausomybės susiformavimui. Skirtingų asmenų seksualinio nusikaltimo motyvuojantys faktoriai gali būti labai įvairūs, kaip ir skirtingi aplinkos veiksniai, todėl negalima vienareikšmiškai teigti, jog tarp seksualinio nusikaltimo ir psichoaktyvių medžiagų vartojimo yra tiesioginis priežastinis ryšys, tačiau, įvairių studijų duomenimis, tiek ilgalaikis, tiek trumpalaikis psichoaktyvių medžiagų vartojimas vis dėlto padidina kriminalinio elgesio riziką [1]. Aspektai taip pat įvairūs - apsvaigus nuo psichoaktyvių medžiagų iš esmės keičiasi aplinkos suvokimas bei įvertinimas, susilpnėja savikontrolė, keičiasi emocijų išgyvenimų ir poelgių pobūdis, dažnai pervertinamos savo galimybės, t. y. anksityvuose agresoriaus ir aukos sąveikos etapuose pervertinama tikimybė, jog auka domisi agresoriumi seksualiai bei nori lytiškai santykiauti. Kadangi socialinė sąveika yra ne momentinis, o tęstinis veiksmas, eigoje agresorius vis pakartotinai vertina tiek verbalinius, tiek neverbalinius aukos signalus, o apsvaigimas nuo psichoaktyvių medžiagų sumažina tikimybę, kad minėti signalai bus apdoroti tinkamai ir bus atsakyta pirminių troškimų. Antra vertus, asmenybės struktūroje dominuojant tam tikriems asmenybės bruožams ir charakterio ypatumams, apsvaigimas nuo psichoaktyvių medžiagų gali padidinti tikimybę pasielgti agresyviai, kadangi neagresyvūs seksualinio pasitenkinimo sprendimai sunkiai randami, dėmesys sutelkiamas troškimo patenkimui, negalvojant apie tolesnes tokio elgesio teises ir moralines pasekmes. Agresyvaus elgesio rizika gali didėti, jei auka taip pat apsvaigusi nuo psichoaktyvių medžiagų, nes tai apriboja jos galimybes veiksmingai pasipriešinti [2-4].

Teismo psichiatrijos ekspertizės seksualinius nusikalti-

mus įvykdžiusiems asmenims skiriamos siekiant įvertinti, ar minėtas asmuo turi kokią nors psichikos sutrikimą ir ar šis psichikos sutrikimas turėjo įtakos asmens gebėjimui suprasti savo veiksmų esmę ir juos valdyti nusikaltimo padarymo metu. Priklausomybė nuo psichoaktyvių medžiagų ar žalingas jų vartojimas nėra laikoma pagrindu pripažinti asmenį nepakaltinamu ar ribotai pakaltinamu, tačiau teismo psichiatrų ar teismo psichologų praktikoje nustatomas itin dažnas psichikos sutrikimų dėl psichoaktyvių medžiagų vartojimo komorbidiškumas su kitais psichikos sutrikimais.

Šiame tyrime bandyta panagrinėti priklausomų nuo psichoaktyvių medžiagų ar žalingai jas vartojančių asmenų, įvykdžiusių seksualinį nusikaltimą, psichikos ypatumus bei nusikalstamo elgesio priežastis. Žinoma, tyrimo duomenys leidžia tik kelti prielaidas apie tiriamų asmenų seksualinės prievartos motyvus ir asmenybės ypatumus, kadangi tyrimą apriboja tam tikri faktoriai kaip tiriamųjų nenoras atvirauti arba sąmoningai pateiktas iškraipytas įvykių atpasakojimas. Taip pat praėjęs laikotarpis po nusikaltimo gali turėti įtakos tiriamojo atsiminimams - jie gali būti netikslūs, ypač jei veikos metu asmuo buvo apsvaigęs nuo psichoaktyvių medžiagų. Taip pat nepavyko tarpusavyje palyginti asmenybės ir nusikalstamos veikos ypatumų asmenų, vartojusių skirtingas psichoaktyvias medžiagas dėl didelio šių grupių imties netolygumo.

Darbo tikslas: įvertinti asmenų, įvykdžiusių seksualinį nusikaltimą, kuriems diagnozuoti psichikos ir elgesio sutrikimai vartojant psichoaktyvias medžiagas ir kuriems buvo atlikta teismo psichiatrijos ekspertizės, psichinės būsenos, asmenybės struktūros bei sociodemografinius ypatumus, jų įtaką nusikalstamai veikai, nusikalstamos veikos motyvus.

Tyrimo medžiaga ir metodika

Atlikta retrospektyvinė 2010 m. – 2016 m. laikotarpiu baudžiamajame procese atliktų teismo psichiatrijos - teismo psichologijos ekspertizių aktų, atrinktų pagal autoriaus sudarytą klausymą, analizė. Tiriamąją grupę sudarė 51 tiriamasis, kuris buvo įtariamas arba kaltinamas padaręs seksualinį nusikaltimą ir kuriam iki nusikalstamos veikos padarymo buvo diagnozuoti psichikos ir elgesio sutrikimai vartojant bet kokią psichoaktyviąją medžiagą.

Rezultatai

Analizuojant medžiagą nustatyta, kad 2010 - 2016 m. laikotarpiu Valstybinėje teismo psichiatrijos tarnyboje buvo atliktos 1784 teismo psichiatrijos - teismo psichologijos ekspertizės baudžiamosiose bylose pilnamečiams asmenims, kuriems konstatuoti psichikos ir elgesio sutrikimai vartojant psichoaktyvias medžiagas, iš jų 254 asmenims buvo konstatuoti psichikos ir elgesio sutrikimai vartojant narkotines

ir psichotropines medžiagas, o 1530 asmenims – psichikos ir elgesio sutrikimai vartojant alkoholi. Asmenų, kuriems konstatuoti bet kokie psichikos ir elgesio sutrikimai vartojant psichoaktyvias medžiagas, per tiriamą laikotarpį seksualiniai nusikaltimai sudarė 2,8 proc. tarp kitų nusikaltimų (N-51). Asmenims, kuriems diagnozuoti psichikos ir elgesio sutrikimai vartojant psichoaktyvias medžiagas ir kurie padarė seksualinį nusikaltimą, teismo psichiatrijos - teismo psichologijos ekspertizių per metus atliekama nedaug – didžiausias skaičius tokių ekspertizių buvo atliktas 2011 m. – jų buvo 15. Vėlesniu laikotarpiu stebima palaiapsniui mažėjanti tendencija - 2016 m. buvo atliktos tik 2 ekspertizės tokiems asmenims. Išanalizavus medžiagą nustatyta, kad 84,3 proc. tiriamosios grupės sudarė asmenys, kuriems diagnozuoti psichikos ir elgesio sutrikimai vartojant alkoholi, 5,9 proc. sudarė mišrus alkoholio ir narkotinių medžiagų vartojimas, 9,8 proc. – kitų psichoaktyvių medžiagų, išskyrus alkoholi, vartojimas.

Išanalizavus sociodemografinės tiriamųjų charakteristikas nustatyta, kad 49 proc. tiriamųjų buvo jauno, iki 35 metų, amžiaus. Vyriausias tiriamasis - 75 metų amžiaus. Didžioji dalis tiriamųjų (59 proc.) iki nusikalstamos veikos padarymo buvo nedirbantys, neturintys pakankamų pajamų, pažymėta finansinė priklausomybė nuo artimųjų. 41 proc. tiriamųjų turėjo nuolatinę oficialų darbą arba mokėsi. Net 25,5 proc. tiriamųjų nebuvo įgiję vidurinio išsilavinimo, o 5,9 proc. iš jų buvo apskritai neraštingi. 13,7 proc. tiriamųjų buvo baigę specialaus ugdymo programą, adaptuotą intelekto gebėjimų deficitą turintiems asmenims. Daugiausia tiriamųjų buvo įgiję vidurinį arba profesinį išsilavinimą (54,9 proc.). Asmenys su aukštuoju išsilavinimu sudarė tik 5,9 proc. 51 proc. tiriamųjų buvo vieniši, nesukūrę šeimos, 13,7 proc. išsiskyrę, gyveno vieni. 35,3 proc. tiriamųjų gyveno su partneriu, iš jų 13,7 proc. – santuokoje. Tiriamųjų grupėje, kurie nurodė gyvenantys su partneriu, fiksuoti dažni partnerių tarpusavio konfliktai, daugkartiniai išsiskyrimai ir susitaikymai. Neretai sutuoktinė ar sugyventinė taip pat piktnaudžiavo psichoaktyviomis medžiagomis, ypač alkoholiu. Iš visos tiriamosios grupės asmenų tik 33,3 proc. turėjo vaikų, vidutiniškai po 2 - 3. Visi šios grupės tiriamieji nurodė, kad savo vaikų tiek finansiniu išlaikymu, tiek auklėjimu menkai rūpinosi, atsakomybę už vaikų priežiūrą perleisdami vaikų motinoms. Apie 66,7 proc. tiriamųjų vaikų niekada nebuvo susilaukę. Didžioji dalis tiriamųjų (47,1 proc.) patys buvo kilę iš šeimos, kurioje augo 2-3 vaikai, 29,4 proc. – kurioje augo 4-5 vaikai, 11,8 proc. – kurioje augo 6-9 vaikai. 5,9 proc. augo vienturčiai. 5,9 proc. tiriamųjų augo šeimoje, kurioje buvo daugiau nei 10 vaikų (didžiausias vaikų skaičius šeimoje buvo 16). Nustatyta, kad 41,2 proc. tiriamųjų augo su vienu iš tėvų, 7,8 proc. - augo vaikų namuose, o

net 51 proc. tiriamųjų turėjo galimybę augti kartu su abiem tėvais. Iš visų tirtųjų asmenų net 80,4 proc. augo prastomis psichosocialinėmis sąlygomis, t. y. šių asmenų pedagoginiam išsilavinimui nebuvo skiriamas dėmesys arba jis buvo nepakankamas, tiriamųjų tėvai ar vienas iš tėvų ar globėjų buvo patys piktnaudžiaujantys alkoholiu, šeimoje finansinė padėtis buvo prasta, šios šeimos buvo stebimos socialinių darbuotojų dėl socialinių arba tėvystės įgūdžių stokos. 19,6 proc. tiriamųjų gyvenimo sąlygos vaikystėje buvo apibūdintos kaip tinkamos. Tiriamosios grupės asmenys pasižymėjo ankstyva alkoholizacija - beveik 68,6 proc. asmenų alkoholį pradėjo vartoti nesulaukę pilnametystės, būdami vidutiniškai 12-13 metų amžiaus. Ankstyvas narkotinių medžiagų vartojimas buvo užfiksuotas tik 3 atvejais. 31,4 proc. tiriamųjų nurodė, kad alkoholį vartoti pradėjo jau būdami pilnamečiai, o būtent, karinės tarnybos metu („nes visi ten gėrė“) arba iš karto po jos („neturėjau darbo, nebuvo ką veikti“, „pradėjau dirbti, visi ten gėrė“). Tik 2 asmenims alkoholio vartojimas pasireiškė kaip antrinis veiksnys – sunkaus psichikos sutrikimo pasekmė.

Nagrinėjant kriminalinio elgesio aplinkybes, nustatyta, kad 33,3 proc. tiriamųjų buvo teisiami pirmą kartą, 25,5 proc. - anksčiau jau buvę teisti už seksualinio pobūdžio nusikaltimus, 11,8 proc. buvę teisti už smurtinio pobūdžio nusikaltimus ir 11,8 proc. už kitus nusikaltimus (pvz., vagystes, plėšimus, viešosios tvarkos pažeidimus ir kt.). 51 proc. tiriamųjų nagrinėjama seksualinę prievartą atliko savo gyvenamojoje vietoje, 19,6 proc. atvejų seksualinis nusikaltimas įvykdytas tiriamojo draugų/pažįstamų gyvenamojoje vietoje, kur tuo metu buvo girtaujama. Ir net 23,5 proc. seksualinių nusikaltimų įvykdyta kitose nuošaliuose vietose, tokiose kaip apleistas pastatas, liftas, pagalbines paskirties statinys ir pan. 5,9 proc. aukų nukentėjo savo pačių gyvenamojoje vietoje. Net 74,5 proc. seksualinės prievartos atvejų buvo invazyvūs, t. y. auka buvo seksualiai prievartauta oraliniu, analiniu ar vaginaliniu būdu. 25,5 proc. atvejų atlikti tvirkinamieji veiksmai, verčiant auką liesti nusikaltėlio lytinius organus, liečiant aukos lytinius organus ar verčiant stebėti masturbacijos aktą. Iš visų tiriamųjų net 80,4 proc. kaltės dėl nusikalstamos veikos padarymo visiškai nepripažino, stengėsi save pateisinti, atsakomybę už savo veiksmus perkeliant nukentėjusiajam, jo artimiesiems („privertė parašyti pareiškimą“) ar nepalančiai susiklosčiusioms išorinėms aplinkybėms, buvo gana gynybiški, nelinkę atskleisti nusikalstamos veikos detalių. Nusikalstamos veikos motyvacija didelė dalimi liko neaiški, 49 proc. tiriamųjų kategoriškai neigė įvykdę nusikalstamą veiką, jokių aplinkybių nepaaiškino, nurodė, kad „tokio įvykio apskritai nebuvo“, kaltino auką davus melagingus parodymus ar „viską išsigalvojus“, galimai siekiant antrinės naudos, pvz., „gauti pinigų“, „išvaryti iš namų“, „uždaryti

į kalėjimą“, „iš keršto apkaltino“ ir pan. 9,8 proc. tiriamųjų nurodė nusikalstamos veikos aplinkybių nepamenantys dėl buvusio sunkaus apsvaigimo nuo alkoholio. 21,6 proc. tiriamųjų pripažino buvus patį seksualinį aktą, tačiau kategoriškai neigė seksualinę prievartą, savo elgesį motyvuodami tuo, kad seksualinis aktas vyko abipusiu sutarimu, auka „pati norėjo“. 19,6 proc. tiriamųjų kaltę dėl nusikalstamos veikos padarymo pripažino, iš jų 15,7 proc. nurodė tiesiogiai siekę patenkinti savo seksualinį potraukį („užsinorėjau sekso“, „negalėjau susilaikyti, tiesiog norėjau sekso“). 3,9 proc. asmenų kaltę pripažino, tačiau nurodė nežinoję darantys nusikaltimą, t. y. teigė nežinoję, kad seksualinių poreikių tenkinimą su pilnametystės nesulaukusiais asmenimis draudžia Lietuvos Respublikos įstatymai. Net 80 proc. tiriamųjų veiką atliko būdami apsvaigę nuo alkoholio, 3,9 proc. konstatuotas mišrus apsvaigimas nuo alkoholio ir kelių narkotinių medžiagų. Atliekant seksualinį nusikaltimą, fizinis smurtas buvo panaudotas 47,1 proc. atvejų, iš jų net 1 auka buvo nužudyta siekiant nuslėpti nusikaltimo motyvus ir 1 auką pasikėsinta nužudyti. 52,9 proc. atvejų aukos buvo įtikinėjamos grasinant panaudoti fizinį smurtą arba pažadant atlygį už seksualinį veiksma, dažniausiai – finansinį atlygį. 86,3 proc. atvejų seksualinio nusikaltimo aukomis tapo moterys, 7,8 proc. atvejų seksualinė prievarta panaudota prieš vyriškos lyties asmenis, o 5,9 proc. atvejų įtarimai buvo pareikšti dėl seksualinės prievartos panaudojimo prieš abiejų lyčių asmenis. 62,7 proc. seksualinių nusikaltimų aukų sudarė mažamečiai asmenys (iki 14 metų amžiaus), iš jų 81,3 proc. sudarė mergaitės ir 18,7 proc. – berniukai. Net 19,6 proc. nukentėjusiųjų buvo jaunesni nei 10 metų amžiaus. 7,8 proc. atvejų aukomis tapo nepilnamečiai asmenys (14-18 m. amžiaus), o 29,5 proc. – suaugę pilnamečiai asmenys, visos jos - moterys. Nors didžiąja dalimi auka buvo giminytės ryšiais nesusijęs su tiriamuoju asmeniu (60,8 proc.), tačiau net 74,5 proc. atvejų tiek tiriamasis, tiek ir auka nurodė buvę pažįstami ir ne kartą bendravę iki veikos. Nustatyta 39,2 proc. incesto atvejų, t. y. seksualinė prievarta buvo panaudota prieš artimą šeimos narį: 21,6 proc. – prieš vaiką, 9,8 proc. – prieš brolių arba seserį, 2 proc. – prieš anūką. 5,9 proc. nukentėjusiomis tapo žmona arba sugyventinė. Tik 25,5 proc. atvejų tiriamieji nurodė aukos anksčiau nepažinoję. Didžioji dalis nukentėjusiųjų seksualinės prievartos metu buvo blaivūs (60,8 proc.), tačiau 39,2 proc. nukentėjusiųjų buvo fiksuotas apsvaigimas nuo alkoholio, iš jų net 92 proc. alkoholį vartojo kartu su nusikaltimą įvykdžiusiu asmeniu. Jaunesnio amžiaus (19-35 m.) asmenų, įtariamų įvykdžiusių seksualinį nusikaltimą, aukomis didžiąja dalimi tapo mažamečiai 10-14 metų amžiaus asmenys (48 proc.) ir suaugę pilnamečiai asmenys (32 proc.). Vyresnių 36-55 m. amžiaus tiriamųjų aukomis 32 proc. tapo pilnamečiai asmenys, o 59 proc. atvejų - maža-

mečiai, iš jų 38,5 proc. buvo jaunesni nei 10 metų amžiaus. Vyresnių nei 56 metų tiriamųjų asmenų aukomis tapo tik mažamečiai, t. y. jaunesni nei 14 metų asmenys, iš jų net 60 proc. buvo jaunesni nei 10 metų amžiaus.

73 proc. tiriamųjų psichinės būsenos vertinime buvo konstatuotas emocinis nestabilumas, impulsų kontrolės sunkumai, žema tolerancija stresui ir frustracijai, vengimas prisiimti atsakomybę už savo veiksmus, dėl susiklosčiusios situacijos kaltino aplinką. Psichikos sutrikimų diagnostinių rodiklių analizė parodė, kad 41 proc. tiriamųjų iki nusikalstamos veikos padarymo buvo diagnozuoti ir kiti psichikos sutrikimai, dėl kurių jie buvo gydomi ambulatoriškai ar psichiatrijos stacionaruose, iš jų: 71 proc. tiriamųjų diagnozuotas protinis atsilikimas, 19 proc. – šizofrenijos spektro sutrikimas, 10 proc. – afektiniai sutrikimai. Atlikus teismo psichiatrijos ekspertizę konstatuoti psichikos sutrikimai pasiskirstė taip: dominavo asmenys su asmenybės sutrikimu (33 proc.), iš jų 35 proc. tiriamųjų konstatuotas organinio tipo asmenybės sutrikimas, didžiąja dalimi sąlygotas ilgalaikio alkoholio vartojimo ir asmenybės degradacijos bei 29 proc. sudarė emociškai nestabiliaus tipo asmenybės sutrikimas. Lyginant nustatytas diagnozes iki ir po atliktos teismo psichiatrijos ekspertizės, nustatyta, kad ženkliai sumažėjo protinio atsilikimo diagnozių – jų liko tik 26 proc., iš jų 92 proc. nustatytas lengvas intelekto defektas. I tiriamajam konstatuotas vidutinis protinis atsilikimas, jį rekomenduota pripažinti nepakaltinamu. Taip pat sumažėjo šizofrenijos spektro sutrikimų – jų liko tik 6 proc., vieną šios grupės tiriamąjį buvo rekomenduota pripažinti nepakaltinamu – jam konstatuota paranoidinė šizofrenija. Afektinių sutrikimų taip pat sumažėjo (6 proc.), visi jie vertinti kaip išsivystę po nusikalstamos veikos padarymo. I tiriamajam konstatuotas psichikos sutrikimas dėl galvos smegenų pažeidimo dėl trauminės ir metabolinės kilmės (dėl ilgalaikio alkoholio vartojimo), vyraujant organinio psichosindromo klinikai su kognityvinių funkcijų pakenkimu, jį taip pat rekomenduota pripažinti nepakaltinamu. Visiems tiriamiesiems, kuriuos rekomenduota pripažinti nepakaltinamais, rekomenduotos priverčiamosios medicinos priemonės – psichiatrinis stebėjimas bendro stebėjimo sąlygomis. Psichikos ir elgesio sutrikimai vartojant psichoaktyvias medžiagas, nesant komorbinio psichikos sutrikimo, buvo nustatyti 29 proc. tiriamųjų, iš jų - tik 2 tiriamiesiems buvo konstatuotas narkotinių medžiagų vartojimas. 7,8 proc. tiriamųjų konstatuota psichikos sutrikimo simuliacija.

Išvados

1. Asmuo, įvykdęs seksualinį nusikaltimą ir kuriam diagnozuotas psichikos ir elgesio sutrikimas vartojant psichoaktyvias medžiagas, charakterizuojamas kaip jauno, 19 - 35

m. amžiaus, augęs nepalankioje socialinėje aplinkoje, turintis vidurinę arba profesinę išsilavinimą, nedirbantis, vienišas.

2. Net 74,5 proc. atvejų tiriamasis ir auka buvo pažįstami ir ne kartą bendravę dar iki veikos, kas gali turėti įtakos tam, jog daugiau nei pusė seksualinių nusikaltimų buvo padaryti tiriamojo gyvenamojoje vietoje.

3. 80 proc. tiriamųjų seksualinį nusikaltimą atliko būdami apsvaigę nuo alkoholio, 9,8 proc. tiriamųjų nurodė nusikalstamos veikos aplinkybių nepamenantys dėl buvusio sunkaus apsvaigimo nuo alkoholio.

4. Nedidelė dalis tiriamųjų kaltę dėl nusikalstamos veikos padarymo pripažino, iš jų tik 15,7 proc. nurodė tiesiogiai siekė patenkinti savo seksualinį potraukį.

5. Tiriamieji, kuriems diagnozuoti psichikos ir elgesio sutrikimai vartojant psichoaktyvias medžiagas, aukomis dažniau rinkosi paaugles mergaites arba jau suaugusias moteris bei mažamečius berniukus.

6. Tarp visų seksualinių nusikaltimų, įvykdytų tiriamųjų, kuriems diagnozuoti psichikos ir elgesio sutrikimai vartojant psichoaktyvias medžiagas, nustatyta net 39,2 proc. incesto atvejų.

7. Jaunesnio amžiaus tiriamieji aukomis dažniau rinkosi 10 – 16 m. amžiaus arba pilnametės aukas, o vyresni nei 56 m. amžiaus tiriamieji aukomis rinkosi tik itin jauno amžiaus, silpnesnes aukas.

8. Vertinant 73 proc. tiriamųjų psichinę būseną buvo konstatuotas emocinis nestabilumas, impulsų kontrolės sunkumai, žema tolerancija stresui ir frustracijai.

9. Tiriamiesiems, įvykdžiusiems seksualinį nusikaltimą, kuriems diagnozuoti psichikos ir elgesio sutrikimai vartojant psichoaktyvias medžiagas, komorbidiškai dažniausiai nustatomas asmenybės sutrikimas bei intelekto funkcijų deficito požymiai. Tik 3 asmenis rekomenduota pripažinti nepakaltinamais, visiems jiems konstatuotas sunkus psichikos sutrikimas, trikdamantis gebėjimą suprasti savo veiksmų esmę ir juos valdyti.

Literatūra

1. Palermo GB. Recidivism in sexual offenders. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 2015;59(6):563–564.
<https://doi.org/10.1177/0306624X15584984>
2. Abbey A, Zawacki T, McAuslan P. Alcohol's effects on sexual perception. *J. Stud. Alcohol* 2000;61:688–697.
<https://doi.org/10.15288/jsa.2000.61.688>
3. Parkhill MR, Norris J, Gilmore AK, Hessler DM, George WH, Davis KC, Zawacki T. The effects of sexual victimization history, acute alcohol intoxication, and level of consensual sex on responses to sexual assault in a hypothetical scenario. *Violence Vict* 2016;31(5):938-956.

<https://doi.org/10.1891/0886-6708.VV-D-14-00042>

4. Yoder J, Caserta DA. Associations between substance use in commission of sexual crimes and offense characteristics among youth: mitigating effects of substance use treatment. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* 2016.

<https://doi.org/10.1177/0306624X16651903>

**FORENSIC PSYCHIATRIC ASSESSMENT OF
INDIVIDUALS WITH MENTAL AND BEHAVIOURAL
DISORDERS DUE TO PSYCHOACTIVE SUBSTANCE
USE, WHO COMMITTED SEXUAL CRIMES**

A. Survilaitė

Key words: sexual crimes, forensic psychiatry, forensic psychology, substance use.

Summary

Sexual violence is defined as any sexual act forced upon a person against his/her will or otherwise satisfaction of persons sexual

desires with a minor. Our objective was to evaluate peculiarities of mental status, socio-demographic features, criminal behaviour characteristics and penal responsibility of sexual offenders with mental disorders due to substance use, who were referred to forensic psychiatric assessment in the National Service of Forensic Psychiatry in Lithuania, 2010 – 2016. Results revealed that alcohol was the most commonly used substance in sexual assaults and more than 80% of offenders were under alcohol influence at the moment of the crime. Mental status examination of sexual offenders reported impulsiveness, emotional lability and intellectual deficiency. Also dual diagnosis of substance dependency and personality disorders or mental retardation was common. Only 3 offenders were considered not responsible by reason of insanity due to severe mental illness, compulsory medical treatment was recommended to all of them.

Correspondence to: asurvilaitė@gmail.com

Gauta 2017-09-25